

POZICIONI DOKUMENT

KO(VID) JE ZAUSTAVIO BIZNIS?

novembar 2020.

**CRNOJ GORI SU POTREBNA
USPJEŠNA PREDUZEĆA – ONA
KOJA SU NA TRŽIŠTU, ALI I
ONA KOJA ĆE SE TEK POJAVITI.**

Takva preduzeća su generator ekonomskog rasta, povećanja zaposlenosti, unapređenja životnog standarda i ukupnog napretka zemlje. Zato se od države očekuje strateško i proaktivno djelovanje, usmjereno ka stvaranju uslova za olakšano poslovanje privrednika i izgradnju biznis ambijenta koji je stabilan, predvidiv i podsticajan za razvoj održivih preduzeća. Tek tada možemo govoriti o konkurentnosti, rastu zaposlenosti i sveukupnom razvoju crnogorske ekonomije koja je proinvesticiono i izvozno orijentisana.

Trenutno stanje u zemlji veoma je kompleksno i traži hitnu reakciju. Kriza izazvana COVID-19 pandemijom ozbiljno je uzdrmala crnogorsku ekonomiju i dovela u pitanje održivost velikog broja preduzeća i radnih mjesta.

Stoga fokus svih budućih mjera i politika mora biti ekonomski oporavak i izgradnja stabilne i na krize otporne ekonomije i društva.

Puna podrška i pomoć održivosti preduzeća i očuvanju radnih mjesta nemaju alternativu!

UPCG je od nastanka COVID-19 epidemije apelovala da se zdravstvena i ekonomska kriza moraju istovremeno rješavati.

Vanredne okolnosti zahtijevaju vanredne mjere i postupanja koja su pravovremena, konkretna i nose efekat na dugi rok. To je zadatak svih nas - ključnih činilaca socijalnog dijaloga.

Zajedništvo i pripadnost Vlade, Unije poslodavaca Crne Gore (UPCG) i sindikata istom timu traži odgovoran odnos i saradnju u iznalaženju rješenja koja su pravovremena, adekvatna i usmjerena ka zajedničkom cilju: **očuvati likvidnost i kontinuitet poslovanja preduzeća i sačuvati radna mjesta.**

Zato će djelovanje UPCG i dalje biti posvećeno pružanju podrške privredi i očuvanju javnog zdravlja, što su pitanja koja za nas predstavljaju državni prioritet.

BARIJERE

I pored određenih pozitivnih pomaka prethodnih godina, pokazatelji o stanju u privredi govore da ostvareni učinci još uvijek ne prate planiranu dinamiku i nisu na nivou očekivanih – bar ne u mjeri koja odgovara potrebama privrednika i održivosti njihovog biznisa. To pokazuju i brojne prepreke koje su i početkom 2020. godine, prije nastupanja COVID-19 krize, značajno otežavale redovno funkcionisanje preduzeća - naročito onih iz kategorije mikro, malih i srednjih. Ove prepreke su, između ostalog, prepoznate i kroz **masivnu, skupu i neefikasnu javnu administraciju** na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i **preveliku javnu potrošnju**.

Po ocjeni privrednika, karakteristike biznis ambijenta u Crnoj Gori su: **smanjen obim poslovnih aktivnosti** privrednih subjekata i **pad prihoda**, **problemi dužničko- povjerilačkih odnosa** i **naplate potraživanja**, **veliki broj blokiranih preduzeća**, **nedostatak finansijskih sredstava** za tekuće obaveze, **nedostajuća podrška bankarskog sektora** po pitanju kreditiranja preduzeća, **nepredvidivost ambijenta za poslovanje** preduzeća (česte izmjene propisa, uvođenje novih nameta... posebno na lokalnom nivou), **nemogućnost ili otežani nastavak započetih investicija**.

Navedeno jasno govori o veoma teškoj situaciji u kojoj se crnogorska privreda nalazila i prije izbijanja epidemije COVID-19. Nastupanjem krize nastali su ozbiljni poremećaji, uz posljedice koje se snažno prelivaju i na tržište rada. Zato **UPCG poručuje da podrška revitalizaciji poslovanja traži hitne i konkretne politike države koje će biti jednako snažne i na nacionalnom i lokalnom nivou**.

Iako je UPCG o posljedicama COVID-19 po poslovanje privrednih subjekata kontinuirano informisala socijalne partnere i ukupnu javnost Crne Gore, važno je još jednom ukazati na realno stanje naše privrede u datom trenutku. Naravno, ono nije samo rezultat otežanog poslovanja u uslovima epidemije, već se pod njenim uticajem ionako složena situacija dodatno iskomplikovala, što potvrđuju podaci i činjenice prezentovane u ovom dokumentu.

Prema podacima koje je Poreska uprava dostavila Uniji poslodavaca, u nastavku dajemo **tabelarni pregled broja i strukture privrednih subjekata u CG**.

Privredni subjekti	Br. privrednih subjekata	Ukupan br. zaposlenih
Preduzetnik	5,827	2,493
Mikro	28,067	49,741
Mali	1,640	30,113
Srednji	284	28,172
Veliki	52	28,963
UKUPNO:	35.870	139.482

STRUKTURA PRIVREDNIH SUBJEKATA

Prethodni tabelarni pregled pokazuje da privrednu zbilju u našoj zemlji čini relativno mali broj privrednih subjekata (35.870) od čega čak **99,6% čine preduzetnici, mikro i mala preduzeća** (35.534). Takođe, od ukupnog broja zaposlenih u privredi (139.482), **preduzetnici, mikro i mala preduzeća zapošljavaju 59,04% osoba** (82.347), što govori o njihovoj značajnoj ulozi u zapošljavanju, a istovremeno i o velikoj ranjivosti našeg privrednog sistema - naročito u potpuno neregularnim uslovima poslovanja kakve imamo u periodu od marta 2020. godine.

99,6%

učešće preduzetnika,
mikro i malih preduzeća u
privredi CG

COVID-19 I PRIVREDA

Nastupanjem epidemije COVID-19 i uvođenjem prvih mjera NKT-a za njeno suzbijanje, UPCG je intenzivirala svakodnevnu komunikaciju sa nadležnim organima, a posebno kompanijama članicama – s ciljem da im pruži podršku i obezbijedi pravovremene, kvalitetne informacije o obavezama privrednika i procedurama koje proističu iz (često nejasnih i nepreciznih) mjera NKT-a. UPCG je u toku oktobra 2020. godine, uz tehničku podršku Međunarodne organizacije rada (ILO), realizovala **drugo istraživanje o uticaju COVID-19 na poslovanje crnogorskih privrednika**. Podaci dobijeni tim putem pomoći će UPCG da dodatno sagleda ključne probleme i izazove sa kojima se privrednici u svom radu srijeću te da, nakon analize podataka i ukupnog

poslovnog ambijenta, sačini Unijin novi *Izveštaj* – pozicioni dokument kojim će opredijeliti pravac svog daljeg djelovanja i definisati predlog mjera za podršku privredi. U međuvremenu, podsjećamo da je crnogorskoj javnosti još 20. maja 2020. god. prezentovan [Izveštaj UPCG](#) koji **sadrži rezultate prvog istraživanja UPCG o uticaju COVID-19 krize na poslovanje crnogorskih privrednika** (sprovedeno od 10. do 30. aprila 2020.g), realizovanog uz tehničku podršku ILO i uz partnerstvo sa EBRD.

KLJUČNI REZULTATI PRVOG ISTRAŽIVANJA UPCG

UZORAK: U istraživanju je učestvovalo 430 kompanija iz Crne Gore (sva tri regiona), od čega je upitnik u potpunosti ispunilo njih 333 (54% mikro preduzeća, 40% malih, 4% srednjih, 2% velikih preduzeća).

• OBAVLJANJE POSLOVNIH AKTIVNOSTI – uticaj epidemije Covid-19 i mjera NKT

U toku COVID-19 krize, shodno odlukama NKT-a, **više od 40%** ispitanih privrednih subjekata je u **potpunosti prekinulo s radom**, dok je 35% djelimično poslovalo. U odnosu na ukupan broj ispitanika, svega **23% preduzeća** je bilo u **potpunosti operativno**, od čega je u 13% preduzeća poslovanje organizovano putem rada od kuće.

Posmatrano s aspekta broja zaposlenih, **mikro preduzeća su najizloženija negativnim uticajima COVID-19** (više od 50% u potpunosti prekinulo rad), dok su velika preduzeća pokazala veću otpornost na efekte krize (38% je bilo potpuno operativno, dok je 13% u potpunosti prekinulo rad). **Potpuna obustava rada bila je najprisutnija u sektoru zanatstva** (83%), ugostiteljstva (72%), prevoza (70%) i hotelijerstva (62%). Svaki treći privredni subjekat iz sektora trgovine i usluga je prekinuo sa radom.

• ODRŽIVOST RADNIH MJESTA – uticaj epidemije Covid-19 i mjera NKT-a

Usljed uticaja COVID-19 krize, **10% privrednih subjekata je smanjilo broj zaposlenih, dok 90% njih to nije učinilo** u vrijeme trajanja istraživanja. Među onima koji su smanjili broj zaposlenih najviše ima preduzeća (34%) u kojima je to smanjenje iznosilo preko 30%, dok je u 54% preduzeća smanjenje broja zaposlenih iznosilo od 1% do 10%. Smanjenje broja zaposlenih bilo je najprisutnije u preduzećima koja zapošljavaju 11-100 radnika (12%), dok u velikim preduzećima smanjenja nije bilo. U 47% mikro preduzeća koja su smanjila broj zaposlenih, procenat tog smanjenja je bio veći od 31% od ukupnog broja zaposlenih. U odnosu na ukupan broj ispitanika koji su potvrdili smanjenje broja zaposlenih, najviše je preduzeća koji posluju u sektorima turizma i hotelijerstva (15%), trgovine (16%) i ugostiteljstva (11%).

Najčešće preduzimane mjere od strane privrednih subjekata koje se tiču radnih odnosa, a izazvane su COVID-19 krizom, su: uvođenje rada od kuće (32%), uvođenje nepunog radnog vremena (26%) i omogućavanje korišćenja godišnjeg odmora (21%). Rad od kuće najmanje je bio prisutan kod mikro preduzeća (28%), a najviše u velikim preduzećima (80%), dok je primjena mjere “uvođenje nepunog radnog vremena” bila najmanje zabilježena kod mikro preduzeća (18%), a najprisutnija kod velikih preduzeća (47%).

- **II PAKET MJERA PODRŠKE VLADE – uticaj epidemije Covid-19 i mjera NKT**

Vlada Crne Gore je 19. marta donijela prvi paket mjera podrške privredi i građanima, dok je u vrijeme kada je istraživanje UPCG lansirano najavila i drugi paket mjera podrške (9. april). Stoga je od učesnika istraživanja traženo da odgovore na pitanje: "Da li najavljene mjere Vlade Crne Gore za podršku privredi zadovoljavaju Vaše najhitnije potrebe?"

Istraživanje je pokazalo da, u odnosu na ukupan broj ispitanika, 45% privrednih subjekata ocjenjuje da najavljene mjere podrške privredi od strane Vlade CG djelimično zadovoljavaju njihove najhitnije potrebe, dok 35% privrednika smatra da su te mjere neadekvatne. Dakle, **dominantna percepcija ispitanika je da najavljene mjere podrške privredi djelimično odgovaraju ili uopšte ne odgovaraju zadovoljenju najhitnijih potreba privrednih subjekata.**

Inače, tek je 13% privrednih subjekata navelo da najavljene mjere zadovoljavaju njihove najhitnije potrebe (5% ispitanika je dalo odgovor "da, u potpunosti", a 8% "u značajnoj mjeri").

A GDJE JE JAVNI SEKTOR?

U okolnostima koje mogu biti ključne za opstanak 99,6% privrednih subjekata, **UPCG očekuje** (uz već uvedena ograničenja javne potrošnje) **obustavu finansiranja svih projekata koji nisu od suštinske važnosti** u ovom trenutku, kao i **da se još jednom sagleda racionalnost finansiranja pojedinih kapitalnih projekata** (i vrijednost koju donose u konkretnom trenutku) **a da se sredstva "ušteđena" na taj način usmjere na podršku očuvanju postojećih radnih mjesta i privrednih subjekata** kako bi se makar delimično pokrile zarade zaposlenima u ugroženim preduzećima. Izazovi vremena u kojem se nalazimo zahtijeva da se zaposleni u privatnom sektoru podrže, pomognu i sačuvaju na isti način kao i zaposleni u javnom sektoru.

Umjesto matrice po kojoj se nedostajući budžetski prihodi obezbjeđuju povećanjem postojećih poreskih stopa ili uvođenjem novih poreskih oblika, za CG bi u ovim novim okolnostima bilo korisnije, efikasnije i ekonomski opravdanije da se pristupi smanjenju javne potrošnje - posebno za nepotrebno glomaznu i skupu administraciju na lokalnom i državnom nivou. Konačno, Strategijom reforme javne uprave (2016–2020) i Planom optimizacije javne uprave (2018–2020) predviđeno je smanjenje broja zaposlenih u javnoj upravi, i to za 10% na nacionalnom, odnosno za 15% na nivou lokalnih samouprava. Iako u ovom trenutku još uvijek nema zvaničnih podataka o broju zaposlenih u javnoj upravi ni za 2020.g. niti za prethodnu godinu (zaključno sa 31.12.2019.g.), određeni izvori pokazuju da **javni sektor čini oko 60 hiljada zaposlenih na čije se zarade i naknade troši više od pola milijarde eura godišnje.**

KAKVE SU PROGNOZE?

Prema jesenjoj prognozi **Evropske komisije**, pad crnogorske ekonomije u ovoj godini iznosiće 14,3%. Takođe, **MMF** je za Crnu Goru prognozirao pad BDP-a od 12%, dok je **EBRD** predvidjela slabljenje crnogorske ekonomije od 9%, uz javni dug od 90% BDP-a do kraja 2020. godine. Konačno, nove prognoze **Svjetske banke (SB)** govore da će naša zemlja imati najsnažniju recesiju u regiji Zapadnog Balkana (posebno zbog velike zavisnosti od turizma). Prema podacima iz Izvještaja SB, crnogorska ekonomija će do kraja 2020. godine zabilježiti:

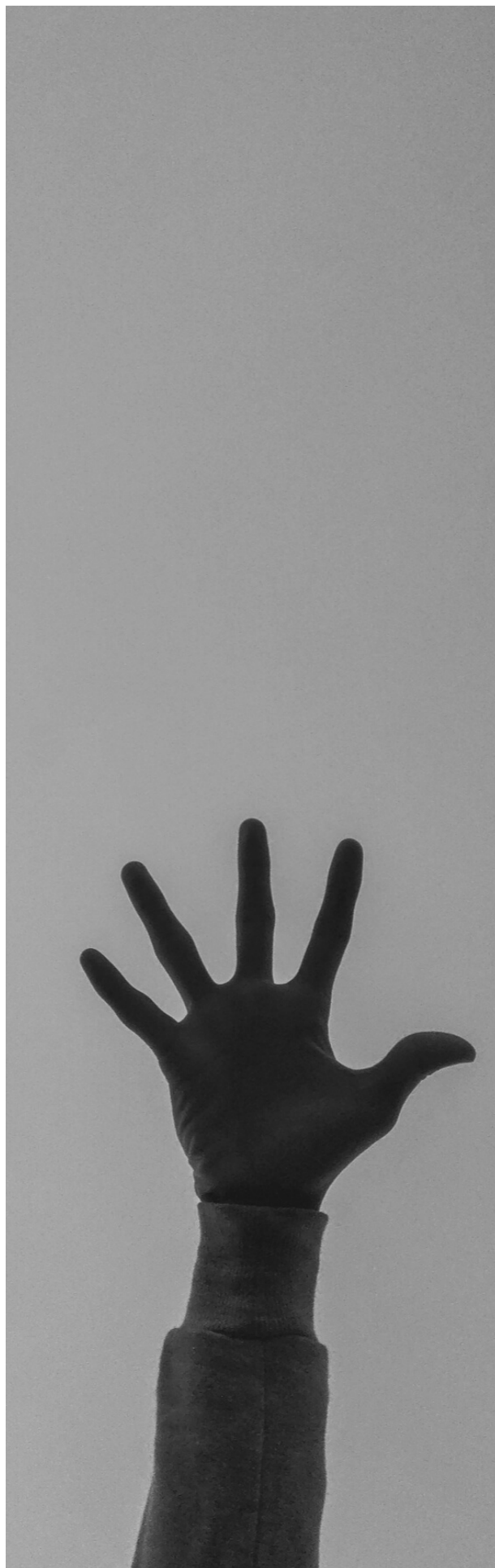
Pad BDP-a

12,4%

Javni dug

93% BDP-a

Iako je Vlada CG u junu projektovala da će do kraja godine doći do pada BDP-a od 6,8%, najnoviji podaci **MONSTAT**-a pokazuju da je već u II kvartalu godine BDP zabilježio pad od 20,2%, dok javni dug iznosi 81% BDP-a (sa garancijama). Projekcije **CBCG** ukazuju da bi stopa pada BDP u ovoj godini mogla biti 17%.

BLOKADA

Godinama unazad, broj privrednih subjekata sa blokiranim računima (zbog različitih problema u poslovanju) u našoj zemlji u kontinuitetu iznosi iznad 17.000. Prema dostupnim podacima, na dan 31. oktobar 2020. godine u blokadi je bilo 18.746 privrednih subjekata, što čini 52,26% od ukupnog broja registrovanih privrednih subjekata.

52,26%

učešće preduzeća sa blokiranim računima u odnosu na ukupan broj preduzeća

26,38%

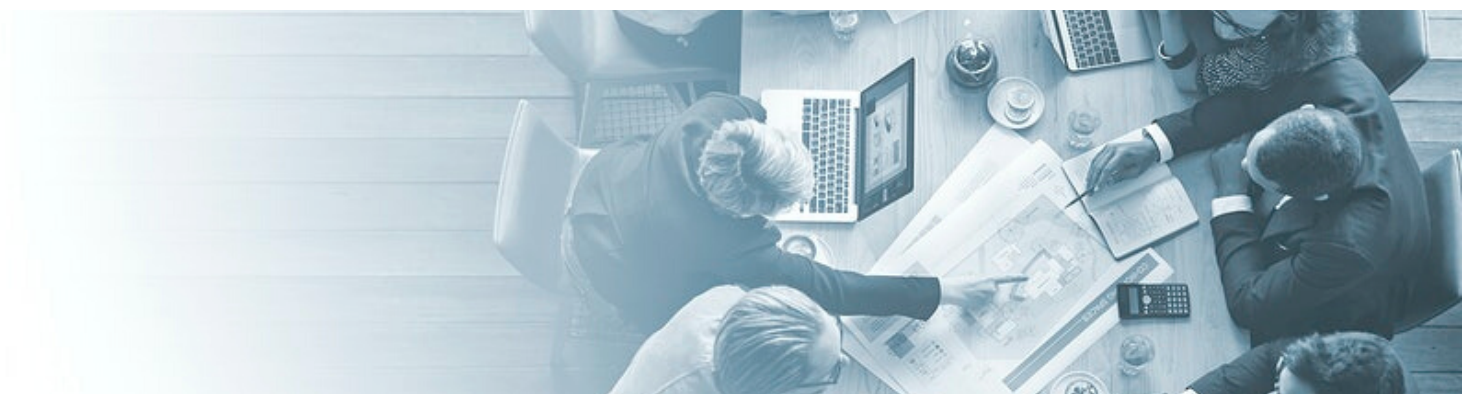
rast broja nezaposlenih
(15. mart - 30. septembar)

NEZAPOSLENOST

Na osnovu redovnih izvještaja Zavoda za zapošljavanje (ZZZCG), može se zaključiti da je u periodu od 15. marta do 31. septembra broj nezaposlenih lica na evidenciji ZZZCG porastao za čak 26,35%, odnosno za 9.344 lica.

OBRISANI

Takođe, zabrinjava i upozorava činjenica na koju upućuju podaci koje je Unija poslodavaca pribavila od Poreske uprave 9. oktobra 2020. godine. Po njima, u našoj zemlji je, u periodu od 1. marta do 8. oktobra 2020. godine, obrisano čak 760 privrednih subjekata.

5 UBICA BIZNISA

Svi koji imaju legitimitet da donose bilo kakve odluke kojima se kreira sudbina privrede, a time i sudbina zaposlenih, nose posebnu odgovornost.

U kojoj mjeri se eliminacija prepoznatih problema doživljava kao prioritet, biznis zajednica će cijeliti prema konkretnim uslovima u kojima posluju njihova preduzeća. Imajući u vidu kompleksnost situacije nastale pod uticajem COVID-19 krize, jasno je da Crnu Goru očekuje dug i težak proces. Važna podrška na tom putu je **socijalni dijalog, puna saradnja i konsenzus socijalnih partnera (Vlada, predstavnik poslodavaca, sindikati)** o svim rješenjima koja regulišu status i direktno se tiču položaja poslodavaca i zaposlenih.

Teški dani koji su za nama, baš kao i period ekonomskog oporavka koji što prije mora da uslijedi, poručuju da **glavno pitanje koje zahtijeva odgovor glasi: *Kakvu državu želimo?***

Trenutno, podaci pokazuju da su **problemi koje je UPCG evidentirala još 2013. godine, u svom strateškom dokumentu „5 ubica biznisa“, još uvijek aktuelni.** Oni nisu isključivi produkt novog koronavirusa, već odraz dugogodišnjeg stanja u privredi koje je ova kriza dodatno aktuelizovala, produbila i stavila u prvi plan. U UPCG vjerujemo da sadržaj dokumenta u nastavku može pomoći kreatorima politika i donosiocima odluka da ovu problematiku kvalitetnije sagledaju, za nju nađu adekvatna rješenja i time pomognu ostvarenju primarnog cilja: jake privrede i **USPJEŠNE CRNE GORE.**

REGULATORNI OKVIR

Kao predstavnik poslovne zajednice, UPCG već godinama insistira na poboljšanju procjene ekonomskog uticaja propisa (RIA) na privredu i građane, ukazujući da država treba da uspostavi stabilan pravni sistem i regulatorni okvir i obezbijedi dobru analizu očekivanih uticaja novih i promjene postojećih zakona prije njihovog usvajanja. Za te potrebe, posebno je značajno da resorna ministarstva pravovremeno konsultuju UPCG tokom izrade i promjene zakona i propisa koji direktno ili indirektno utiču na privredne subjekte.

Praćenjem ovih postupaka, zaključujemo da se donošenju ili izmjenama zakona ne pristupa sistemski i analitički, ne uvažavaju se argumenti zainteresovanih subjekata o opravdanosti i racionalnosti pojedinih zakonskih rješenja, ne radi se sveobuhvatno, odnosno - ne vodi se dovoljno računa o međusobnoj usklađenosti brojnih propisa i dejstvu koje oni proizvode na ukupan društveni, ekonomski i socijalni milje Crne Gore. Trajan je utisak da ministarstva, kao predlagači zakona, prilikom izrade istih često nemaju kompletnu "sliku" našeg pravnog sistema. Posljedica toga su brojne kolizije normi i kolizije nadležnosti za postupanje državnih organa i institucija, što mnoge zakone čini djelimično ili potpuno neprimjenljivim. Ove situacije je teško pravdati, posebno ako imamo u vidu da se sva ministarstva izjašnjavaju o svim nacrtima zakona iz nadležnosti drugih ministarstava (kompatibilnost tj. usaglašenost konkretnog zakonskog teksta sa drugim propisima) prije usvajanja istih od strane Vlade CG u formi predloga.

Posljedice toga su često i uvećanje (umjesto smanjenje) troškova za njihovo sprovođenje, kao i nameta privredi i građanima. Nije rijetka pojava da se nekim propisom eliminiše određeni fiskalitet ili administrativna procedura u cilju poboljšanja poslovnog ambijenta, ali da se drugim propisom (iz tog ili drugog resora) uvede nova dažbina ili administrativna procedura koja suštinski zamjenjuje ukinutu. Sve navedeno dovodi do velike pravne nesigurnosti, usljed nepredvidljivosti regulatornog okvira, a time i poslovnog ambijenta.

PREPORUKE za promjene u pogledu poboljšanja regulatornog okvira i povećanja pravne sigurnosti za obavljanje poslovnih aktivnosti:

- stabilizacija i predvidljivost regulatornog okvira, te njegova kodifikacija - naročito u pojedinim sektorima, kako bi se propisi jednostavnije primjenjivali;
- kreiranje javnih politika kojima će se izvršiti prilagođavanja (smanjivanja) visine i obima/broja javnih prihoda (porezi, doprinosi, takse, akcize, carine, troškovi postupka itd.) koji opterećuju razvoj biznisa;
- fleksibilnije radno zakonodavstvo;
- kreiranje kaznene politke i afirmacija principa srazmjernosti adekvatno težini prekršaja i fiskalnim kapacitetima privrednih subjekata;
- jačanje kapaciteta državnih i lokalnih institucija kroz profesionalizaciju službenika, povećanje tansparentnosti i efikasnosti njihovog rada;
- unapređenje rada pravosudnih organa i uvođenje jedinstvene sudske prakse;
- afirmacija u praksi načela preventivnosti inspeksijskih organa;
- obezbjeđenje aktivnog učešća predstavnika realnog sektora, kako u kreiranju javnih politika od uticaja na biznis ambijent, tako i u radnim timovima za kreiranje zakonodavnog okvira.

U kontekstu navedenog, a polazeći od prezentirane zakonodavne aktivnosti Skupštine Crne Gore, izuzetno je značajno da se u narednom periodu obezbijedi pojačana aktivnost Unije poslodavaca u kreiranju zakona.

SIVA EKONOMIJA

Iako nema zvaničnih podataka o obimu sive ekonomije u Crnoj Gori, opšte je prisutna procjena da je procenat učešća sive ekonomije značajan, a iznosi oko 30% ukupnog BDP-a. Neadekvatne ili loše implementirane ekonomsko-socijalne politike, prisutni nedostaci zakonskih i institucionalnih okvira i loša primjena regulative, uzrokovali su smanjeno povjerenje u institucije i administrativne procedure, što zajedno sa slabljenjem ekonomskog rasta, smanjenom likvidnošću i produktivnošću (posljednjih mjeseci dodatno pojačano posljedicama pandemije Covid-19), predstavljaju najvažnije uzroke premještanja jednog dijela ekonomskih aktivnosti privrednih subjekata u tzv. „sivu zonu“ – bilo putem neispunjavanja svih zakonskih obaveza, bilo putem kompletnog prelaska na „crno tržište“, kada djelatnost uopšte nije registrovana.

U pogledu neformalnog zapošljavanja, kao značajnog oblika sive ekonomije u Crnoj Gori, uzroke treba tražiti (i prvo njih rješavati) u nedostatku adekvatnih znanja i vještina zaposlenih koje su potrebne privatnom sektoru, uz opterećujući poreski i sistem socijalnog osiguranja. Ovakvo stanje destimuliše formalno zapošljavanje, što za posljedicu ima visok nivo zaposlenosti u okvirima neformalne ekonomije (zaposleni koji rade bez ugovora i zaposleni koji imaju ugovor, ali nisu prijavljeni na cjelokupnu zaradu, te dio zarade primaju u gotovini).

Neregistrovana ili nelegalna ekonomska aktivnost, koja se ogleda u smanjenoj naplati poreza po osnovu poslovanja (porez na dobit, porez na dohodak, doprinosi, prirezi), utiče na to da se teret poreskih opterećenja prelijeva na one privredne subjekte koji posluju u skladu sa zakonskim propisima, i to kroz povećanje postojećih ili uvođenje novih oblika oporezivanja. Time se smanjuju šanse za rast preduzeća i eventualno otvaranje novih radnih mjesta a, istovremeno, indirektno utiče i na njihovo formalno gašenje i prelazak u neformalni sektor. Drugi uzroci sive ekonomije prepoznaju se i kroz neefikasnost i selektivno postupanje inspekcijskih organa, visoko administrativno opterećenje poslovanja, neadekvatan poslovni ambijent i pravnu nesigurnost i nepredvidljivost.

PPREPORUKE za smanjenje sive ekonomije:

- smanjenje poreskog opterećenja zarada;
- uvođenje niže minimalne zarade za mlade u cilju njihovog većeg zapošljavanja;
- regionalno diferenciranje minimalne zarade, u skladu sa različitim troškovima života;
- povećanje fleksibilnosti radnog zakonodavstva;
- smanjenje broja i pojednostavljivanje administrativnih procedura;
- profesionalno, pravovremeno i neselektivno postupanje inspekcijskih organa;
- unapređenje koordinacije i bolja povezanost i integrisanost inspekcijskih službi;
- uspostavljanje normativnog okvira za uvođenje u formalne (registrovane)

tokove svih lica koja obavljaju neregistrovanu ekonomsku aktivnost i ostvaruju u potpunosti neprijavljene prihode;

- sprečavanje posredovanja, odnosno reklamiranja neregistrovane djelatnosti,
- intenziviranje javnih kampanja o negativnim efektima sive ekonomije;
- podsticanje preduzetništva i samozapošljavanja kroz mikrokreditiranje;
- uvođenje podsticaja za smanjenje gotovinskog i povećanje bezgotovinskog plaćanja;
- dalje pojednostavljenje i smanjenje troškova za obavljanje regulatornih procedura, posebno u okviru dobijanja dozvola, licenci, saglasnosti i odobrenja.

Negativne implikacije neformalnog sektora i sive ekonomije su toliko velike da njihovo preusmjeravanje u formalnu ekonomiju treba da bude u vrhu prioriteta!

KORUPCIJA

Iako su formirane institucije za borbu protiv korupcije i usvojen čitav set antikorupcijskih zakona, korupcija je u svim oblastima i na svim nivoima u Crnoj Gori još uvijek veoma izražena. Iz ugla privrednih subjekata, prepoznati izvori koruptivnih radnji su: komplikovana i opterećujuća regulativa podložna čestim promjenama, prevelika državna administracija, proizvoljno tumačenje, nedosljedna i selektivna primjena zakona, birokratska samovolja i zloupotreba povjerenih ovlašćenja.

S aspekta privrednih subjekata, korupcija se evidentira kroz traženje usluga ili zloupotrebu privilegija, ostvarivanje koristi prilikom zaključivanja ugovora, izbjegavanje poreza, nejednak tretman od strane inspektora, traženje mita od strane službenika po osnovu izdavanja licenci, dozvola za gradnju i sl. Kad je plaćanje mita u pitanju, ono se u Crnoj Gori najčešće vezuje za dobijanje poslova na javnim tenderima, dobijanje kredita i sklapanje ugovora. Imajući u vidu procjene pojedinih eksperata koje pokazuju da se finansijski teret po osnovu korupcije može kretati i do 10% ukupnih troškova poslovanja, jasno je da učešće u ovim nedozvoljenim radnjama može uzrokovati i značajne finansijske gubitke koji ili usporavaju ili onemogućavaju razvoj preduzeća, a time i razvoj ukupne ekonomije.

Korupcija narušava tržište, eliminiše konkurenciju, guši privredni rast, smanjuje investicije, podriva demokratiju i dovodi u pitanje vladavinu prava. Da bi se ona eliminisala, neophodno je snažno partnerstvo javnog i privatnog sektora. Konačno, odgovornost za postojanje korupcije treba tražiti i na strani ponude i na strani tražnje, odnosno i biznisa i države.

PREPORUKE u borbi protiv korupcije:

- kreirati adekvatnu regulativu, obezbijediti njeno pravilno tumačenje i dosljednu primjenu u borbi protiv korupcije;
- unaprijediti saradnju javnog i privatnog sektora i obezbijediti veći nivo transparentnosti rada institucija u čijoj je nadležnosti saradnja sa privatnim sektorom;
- razmotriti mogućnost smanjenja poreza, taksi i naknada i pojednostavljenja

administrativnih procedura na nacionalnom i lokalnom nivou – naročito onih koje su prepoznate kao značajan uzrok pojave korupcije;

- unaprijediti transparentnost rada i primjenu etičkih načela u javnoj upravi;
- unaprijediti efikasnost, transparentnost, nepristrasnost i kontrolu rada organa i službi javne uprave (inspekcijski organi, nosioci sudske funkcije, carinski službenici...), afirmisati preventivne u odnosu na represivne mjere i osigurati ravnopravan tretman privrednika prilikom vršenja predviđenih procedura, procesa i kontrola;
- obezbijediti djelotvornost sistema unutrašnje revizije, uključujući i djelotvornost sistema žalbe (efikasan i nezavisan postupak razmatranja žalbi);
- unaprijediti sistem javnih nabavki na način da obezbjeđuje ekonomičnost korišćenja javnih sredstava i transparentnost, podstiče konkurentsko nadmetanje, podrazumijeva objektivne i unaprijed definisane kriterijume u donošenju odluka i eliminiše prostor za zloupotrebe;
- pojednostaviti tendersku dokumentaciju i uslove učešća na tenderima i prilagoditi ih za MMSP, obezbijediti jednake uslove za sve ponuđače i naručioce i osigurati kontrolu izvođenja ugovora;
- redovno informisati javnost o svim slučajevima postojanja korupcionaške prakse, kao i učešća pojedinaca u istoj (štampani, elektronski i onlajn mediji).

TRŽIŠTE RADA I OBRAZOVNI SISTEM

Pored dugoročne nezaposlenosti, tržište rada u Crnoj Gori karakterišu: neiskorišćenost ljudskog potencijala - niska stopa aktivnosti, visoka stopa nezaposlenosti mladih, koju prati i visoka stopa mladih koji su nezaposleni i van sistema obrazovanja i obuke (NEET), veće učešće žena u ukupnoj nezaposlenosti, dispariteti u regionalnoj nezaposlenosti, problem unutrašnje migracije radne snage, intenzivno zapošljavanje radnika iz zemalja regiona itd. Sistem formalnog obrazovanja ne obezbjeđuje brzu i efikasnu tranziciju mladih iz obrazovanja na tržište rada..

Nezaposlenost u Crnoj Gori karakteriše se kao strukturna i ogleda se u sljedećem: (I) Na tržištu postoji tražnja za određenim profilima, ali obrazovni sistem ne produkuje dovoljan broj takvih profila. Ovo se prije svega odnosi na zanimanja III nivoa kvalifikacija (zanatska i niže stručna zanimanja koja poslodavci najviše traže, ali su, s druge strane, djeca najmanje zainteresovana za upis na iste). Ovaj trend se mijenja zahvaljujući implementaciji dualnog obrazovanja u posljednje 3 godine. Broj učenika i poslodavca koji su uključeni u ovaj sistem obrazovanja je još uvijek nizak ali raste iz godine u godinu. Ovaj nedostatak rezultira zapošljavanjem strane radne snage u toku sezone. (II) Na tržištu postoji tražnja za određenim profilima kao i dovoljna ponuda tih profila, ali se slobodna radna mjesta ne popunjavaju. Drugim riječima, posjedovanje diplome ne prati i posjedovanje vještina koje su potrebne tržištu rada. Razlog ovome je nedovoljna zastupljenost praktične nastave kako na nivou srednjeg stručnog obrazovanja, tako i na nivou visokog obrazovanja; (III) Na tržištu rada postoji ponuda odredjenih profila, ali ne postoji dovoljna tražnja za tim profilima. Neadekvatna upisna politika, posebno visokoškolskih ustanova, dovela je do hiperprodukcije visokoobrazovanog kadra. Ovome doprinosi i nedovoljno kreiranje novih radnih mjesta koja bi apsorbirala ponudu.

(III) Na tržištu rada postoji ponuda određenih profila, ali ne postoji dovoljna tražnja za tim profilima. Neadekvatna upisna politika, posebno visokoškolskih ustanova, dovela je do hiperprodukcije visokoobrazovanog kadra. Ovome doprinosi i nedovoljno kreiranje novih radnih mjesta koja bi apsorbirala ponudu.

Model cjeloživotnog učenja je potreba savremenog tržišta rada, međutim on još uvijek nije zaživio u Crnoj Gori. Kolika je njegova važnost najbolje opisuju promjene u strukturi privrede u posljednjih 70 godina: od dominantnog učešća poljoprivrede u društvenom proizvodu, preko industrijalizacije u eri socijalizma, do deindustrijalizacije i ekspanzije uslužnog sektora u procesu tranzicije. Sve ove promjene, u relativno kratkom vremenskom periodu, stvorile su potrebu za prekvalifikacijama, novim znanjima, odnosno cjeloživotnim učenjem. U tom smislu, aktivne mjere tržišta rada koje sprovodi ZZZCG nisu dovoljno efikasne budući da je njima obuhvaćen samo mali broj nezaposlenih lica sa evidencije.

PREPORUKE za usklađenost tržišta rada i obrazovnog sistema:

- kreirati upisnu politiku u skladu sa realnim potrebama poslodavaca, a na osnovu istraživanja tržišta;
- jačati službe karijerne orijentacije u školama kako bi se djeci pomoglo da odaberu buduće zanimanje u skladu sa njihovim psiho-fizičkim sposobnostima, sklonostima i interesovanjima, a djeca se informisala o pravom stanju na tržištu rada,
- imlementirati u praksi odredbe Zakona o visokom obrazovanju koje se odnose na praktičnu nastavu kao obavezan sadržaj studijskih programa i to u iznosu od 25% ukupne opterećenosti studenta po predmetu odn. godini;
- dalje promovisati u unapređivati sistem praktičnog obrazovanja kod poslodavca (dualno obrazovanje) kroz efektivan sistem monitoringa, akreditaciju radnih mjesta i dalju obuku mentora u preduzećima, uz aktivno učešće socijalnih partnera u ovim procesima;
- osigurati bolji kvalitet i drugih vidova praktičnog obrazovanja i profesionalne prakse;
- razvijati sistem viših stručnih škola, imajući u vidu promjenjivost trendova u privredi koji zahtijevaju stručno usavršavanje zaposlenih;
- podsticati poslodavce da više sarađuju sa školama i fakultetima u pogledu obavljanja praktične nastave, profesionalne prakse i studijske prakse, kroz uvođenje poreskih olakšica i sličnih stimulativnih mjera;
- ustanoviti fondove za stipendiranje učenika i studenata, posebno kada su u pitanju deficitarni profili,
- uvesti preduzetništvo kao izborni i/ili obavezni predmet na svim studijskim programima u zemlji, te jačati smisao za preduzetništvo i inicijativu kod osnovaca i u gimnazijama;
- promovisati neformalno učenje kroz sistem sticanja stručnih kvalifikacija i potvrđivanja prethodno stečenog znanja dobijanjem nacionalno priznatog sertifikata;
- osigurati kvalitet programa privatnih provajdera obuke kroz redovan monitoring izvođenja nastave i bolji rad ispitne komisije na kraju programa,

- raditi na smanjenju sezonskog karaktera tržišta rada kroz kontinuirano trajanje turističke sezone, što bi garantovalo sigurnost posla i podstaklo zapošljavanje domaće radne snage u turizmu;
- unaprijediti sistem analize i predviđanja potreba za obukom. Ovo podrazumijeva i jačanje kapaciteta sektorskih komisija, kako bi iste mogle na pravi način da prate i izvještavaju o stanju i trendovima na tržištu rada - po sektorima;
- aktivno raditi na jačanju uloge poslodavaca i njihovih predstavnika u kreiranju obrazovne politike, obrazovnih programa, radu škola i fakulteta, ali i promociji deficitarnih zanimanja, kako bi se djeca i mladi podstakli na upis profila koji su potrebni na tržištu rada.

Aktivnosti UPCG u cilju ublažavanja uticaja krize COVID-19 i mjera NKT na održivost preduzeća i očuvanje radnih mjesta

ZAKON O RADU

Kriza izazvana COVID-19, praćena zabrinjavajućim podacima o naglom padu obima posla i prihoda i gubicima koji prijete zatvaranjem velikog broja preduzeća i otpuštanjem zaposlenih, traže da se crnogorski regulatorni okvir u oblasti radno-pravnih propisa što prije stavi na dnevni red, unaprijedi i normativno uredi u dijelu koji reguliše poslovanje za vrijeme vanrednih okolnosti, poput postojećih.

Dakle, **neophodno je da sve mjere koje je Vlada donijela kroz pakete pomoći prati i prihvatljiv i vremenu prilagođen Zakon o radu.**

Stoga je UPCG još 3. jula uputila Ministarstvu rada i socijalnog staranja inicijativu da Ministarstvo, u skladu sa svojim nadležnostima, sagleda mogućnost unapređenja radnog zakonodavstva, te njegovog prilagođavanja novonastaloj situaciji.

Pokazalo se da su **postojeći radno-pravni instituti nedovoljno efikasni za vanredne okolnosti** u kojima privrednici sada posluju, te **zatijevaju hitno prilagođavanje** koje je moguće upravo **kroz donošenje posebnog zakona kojim bi bili uređeni radno-pravni odnosi u vanrednim okolnostima ili kroz hitne izmjene Zakona o radu i usklađivanje njegovih odredbi sa potrebom postupanja u vanrednim okolnostima.**

Prethodno, Unija je na ovu potrebu ukazala i u svom trećem *Predlogu mjera za podršku privredi* koji je Upravni odbor UPCG još 27. maja dostavio Vladi Crne Gore i NKT-u.

Neizvjesnost i nepredvidivost daljeg razvoja situacije zahtijevaju da se oko esencijalno važnih pitanja obezbijedi hitnost postupanja, efektivan socijalni dijalog i opšti društveni konsenzus.

UPCG - PODRŠKA RADU VLADE CG

Prepoznajući kritičnost trenutka i opasnosti kojima privredni subjekti mogu biti izloženi, UPCG je nakon nastupanja epidemije COVID-19 sačinila tri poziciona dokumenta i pravovremeno ih uputila Vladi CG i NKT-u. Oni su potvrda kontinuiteta djelovanja UPCG, na što ukazuje i njihov sadržaj (širok pregled realnih potreba i očekivanja privrednika od kreatora politika i donosilaca odluka).

Sva tri dokumenta daju predlog velikog broja mjera (opštih i sektorskih) koje su u nadležnosti centralne i lokalnih vlasti, a potrebno ih je preduzeti u cilju stabilizacije privrede. To su sljedeći dokumenti UPCG:

- [Predlog mjera UO UPCG](#) – dostavljen 17. marta 2020.g.
- [Inovirani \(drugi\) Predlog mjera UO UPCG](#) – dostavljen 2. aprila 2020.g.
- [Inovirani \(treći\) Predlog mjera UO UPCG](#) – dostavljen 27. maja 2020.g.

Takođe, Generalni sekretarijat UPCG je u periodu mart - septembar 2020.g. uputio veliki broj dopisa i intervencija Vladi, NKT-u, resornim ministarstvima i nadležnim ustanovama, ukazujući na konkretne potrebe, probleme i očekivanja privrednih subjekata (generalno ili sektorski).

Cilj UPCG bilo je da pruži podršku očuvanju kontinuiteta poslovanja i drživosti preduzeća, kao i očuvanju radnih mjesta.

Od početka COVID-19 krize, UPCG je konstantno ukazivala na značaj, a posebno neophodnost tijesne saradnje socijalnih partnera, a sve u cilju postizanja dogovora o modelima podrške koji će omogućiti **balans između epidemioloških mjera i restrikcija koje ugrožavaju poslovanje.**

UPCG - PODRŠKA POSLODAVCIMA

Budući da su odluke i mjere NKT-a, naročito na samom početku epidemije COVID-19, bile vrlo neprecizne i nejasne, posebno u dijelu uticaja tih mjera na prava i obaveze iz radnih odnosa, te usljed izostanka očekivanih uputstava resornog ministarstva, UPGC je krajem marta 2020. godine sačinila dokument:

- [Radni odnosi u vrijeme Covid-19: odgovori UPGC na pitanja poslodavaca](#)

U namjeri da dodatno doprinese oporavku privrede, UPGC je u saradnji sa ILO objavila i privrednicima učinila dostupnim sljedeće publikacije:

- [Vodič za poslodavce o upravljanju radnim okruženjem u uslovima epidemije COVID-19](#)
- [Vodič za poslodavce: Rad od kuće kao odgovor na pandemiju COVID-19](#)
- [Plan za održanje kontinuiteta poslovanja MSP u uslovima pandemije COVID-19](#)
- [Izjava UPGC o krizi izazvanoj virusom COVID-19 i kako mi kao nacija možemo zajednički da reagujemo..](#)

Takođe, uz podršku ILO, UPGC je objavila [video](#) koji daje smjernice MSP – kako da na jednostavan način, u 6 koraka, kreiraju Plan za održanje kontinuiteta poslovanja u uslovima COVID-19.

Iako je zbog COVID-19 krize i sama prolazila kroz vrlo tešku finansijsku situaciju, UPGC je **kompanijama članicama otpisala članski doprinos** – članarinu za mart, april i maj 2020. godine, čime se svjesno odrekla i dijela svojih prihoda. Ovim činom, Unija poslodavaca je pokušala da u danima izrazite poslovne nesigurnosti pokaže solidarnost i bar djelimično relaksira poziciju svog članstva, a zatim i da takvim društveno-odgovornim postupanjem dodatno potvrdi da je UPGC iskreni i istinski zaštitnik interesa crnogorske biznis zajednice.

Unija poslodavaca Crne Gore (UPCG)

Cetinjski put br. 36
81000 Podgorica
T: +382 20 209 250
F: +382 20 209 251
E: office@poslodavci.org
www.poslodavci.org